

A Szegedi Tudományegyetem elődei Erdélyben

SZÖGI LÁSZLÓ – VARGA JÚLIA

A Szegedi Tudományegyetem és elődei története.

I. rész. A Báthory-egyetemtől a Kolozsvári

Tudományegyetemig (1581–1872).

Szeged, 2011.

Thomas Mann regényét idézve „Mélységes mély a múltnak kútja... látszatzmegállókat és úti célokat kínál, melyek mögött, amint elértük őket, újabb múltszakaszok tárulnak föl...”. Ez az érzés támadhat bennünk, ha a Szegedi Tudományegyetem történetébe mélyedünk. A jelenlegi állapot eredetének vizsgálata a múlt egyre mélyebb rétegeit tárja fel előttünk. A huszadik század folyamán az intézmény különböző nevek alatt működött. Az SZTE egyik jogelődje 1940-ben alakult, ténylegesen azonban 1921 óta működik Szegeden egyetem, amikor a Kolozsvárról elűzött univerzitás a Tisza-parti városban kapott otthont. Ezen a szalon tehát a szegedi egyetem távolabbi története visszanyúlik Erdélybe, mégpedig a Báthory István által 1581-ben alapított kolozsvári jezsuita akadémiaig. Egyetemünknek és elődeinek történetét több kötetesre tervezett összeállításból ismerheti majd meg az olvasó. Ennek 2011-ben vehettük kézbe első kötetét. A kiváló egyetemtörténészek – Szögi László és Varga Júlia – munkája a Tisza-parti egyetem múltjának kolozsvári mélyrétegébe vezet minket.

Amint a könyv bevezetőjéből megtudhatjuk, a középkori Magyarországon több uralkodó is megkísérelte már az egyetemalapítást: Nagy Lajos 1367-ben Pécsen, Zsigmond 1395-ben Óbudán, Mátyás 1467-ben, Pozsonyban alapított univerzitást, ezek az intézmények azonban rövid ideig tartó fennállás után elhaltak. Báthory István, a protestáns többségű Erdély katolikus fejedelme 1581-ben saját alapításával egyrészt a hazai tanulás lehetőségét

kívánta biztosítani a magyar diákoknak, másrészt meg kívánta erősíteni a katolikusok helyzetét a fejedelemségben. Ezért bízta az egyetem működtetését a Jézus Társaságra (jezsuitákra). Báthory lengyel király is volt, a lengyelországi jezsuita provincián keresztül sikerült megszervezni az intézményt. Európa különböző részeiből érkeztek kiváló szakemberek Kolozsvárra. Az iskola első rektora a lengyel Jakób Wujek volt, aki lengyelre fordította a Bibliát, s ezzel megalkotta a lengyel irodalmi nyelvet.

A kor vallási türelmetlenségét jellemzi, hogy a jezsuitákat 1605-ben kiűzték Kolozsvárról, majd az erdélyi országgyűlések a fejedelemség területéről is kitiltották őket. Bethlen Gábor idején visszatérhettek Erdélybe, ám gimnáziumukat csak a város közelében levő Kolozsmonostoron működtethették tovább évtizedekig. A törökellenes felszabadító harcok során Erdély is a Habsburgok kezére került. Támogatásukkal a jezsuiták 1698-ban megnyithatták régi akadémiajukat Kolozsváron, és folytathatták az egyetemi oktatást. A jezsuita egyetemek hagyományainak megfelelően teológiai és bölcséleti kart működtettek. A jezsuita rend 1773-ban történt felszámolása után a piaristák vették át a birodalmi egyetem rangjára emelt intézmény vezetését. Nagy hangsúlyt fektettek a természettudományok oktatására. Mária Terézia 1774-ben jogi, 1775-ben orvosi kart is alapított, így immár klasszikus egyetemenként működhetett az univerzitás. Újabb nehéz időszak kezdetét hozta, hogy II. József az egy ország egy egyetem elve alapján királyi akadémiai líceummá fokozta le az intézményt. Ebben a minőségében 1848-ig működött. Hasonló leminősítések más – hazai és külföldi egyetemek történetéhez is hozzátartoztak. Amíg Kolozsváron szünetelt az egyetemi oktatás, az itt végzett diákok külföldi egyetemeket kerestek fel, hogy ott képezzék tovább magukat. A könyv szerzői a szegedi viszonyokra is előre tekintenek: megtudhatjuk, hogy a középkortól az első világháború végéig Szegedről és Kolozsvárról közel ugyanannyian keresték fel a

külföldi egyetemeket. Az 1840-es évektől egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Pest egyeteme nem képes kielégíteni Magyarország és Erdély felsőoktatási szükségleteit, egyre nagyobb igény támadt a kolozsvári egyetem újraélesztése iránt. Végül 1872-ben Trefort Ágoston miniszter törvényjavaslatát elfogadta az országgyűlés, Ferenc József pedig törvényerőre emelte a az egyetem alapításáról rendelkező törvénycíkket. Így 1872-ben megalakulhatott a Kolozsvári Magyar Királyi Tudományegyetem, melynek két kara, az orvosi és a jogi kar áttételesen Mária Terézia korára vezethető vissza.

Szőgi László és Varga Júlia könyve nem csupán egyetemtörténeti szempontból érdekes. A szerzők gazdag kultúrtörténeti összefüggérendszerbe ágyazzák a kolozsvári egyetem sorának alakulását. Megismerhetjük dióhéjban a reformáció történetét, a 16–17. századi felekezeti viszonyokat, a meggyőző erővel prédikáló jezsuiták eredményeit a protestánsok visszatérítése terén. Hitszónokaik a nép nyelven prédikáltak, a Biblia magyarázatára összpontosítva. Tájékozódhatunk a jezsuita rend 1773-mas feloszlásának háttéréről is. Ez utóbbi azért elgondolkodtató, mert katolikus uralkodók kezdeményezték a pápánál. Oktatáspolitikáról, a diákság társadalmi, nemzetiségi, vallási összetételéről, ifjúsági egyesületekről, továbbtanulási, pályaválasztási adatokról, ugyancsak ismereteket szerezhetünk a kötetből.

Bepillantást nyerhetünk az erdélyi fejedelmek oktatáspolitikájába is. A könyv röviden kitér Bethlen Gábor 1622-ben Gyulafehérváron alapított protestáns akadémijának történetére is.

Megismerkedhetünk a jezsuiták oktatási rendjével. Alsó fokú oktatással a Jézus Társaság-beli atyák nem foglalkoztak, közép- és felső szinten tanítottak. A kisgimnáziumban a latin nyelv elsajátítása volt a cél. Az előkészítő tanfolyam résztvevői voltak a parvisták, feljebb lépve juthatott a növendék a principisták, grammatisták, szintaxisták közé. A nagygimnáziumban poétikát és retorikát

tanultak. Latin és görög művek elemzésén túl költői és szónoki készségeket alakítottak ki. A felsőoktatásban a jezsuiták bölcseletet és teológiát tanítottak, jogot és orvosi ismereteket nem. Azokban az európai városokban, ahol négy karral működő egyetem került jezsuita vezetés alá, a jogot és az orvostudományt nem a rend tagjai oktatták. A jezsuiták iskolájában protestáns családok is járatták fiaikat a jó felkészítés miatt. A 16. században a szerzeteseknek nevelői munkájuk során törekedniük kellett a vallási türelemre, nehogy magukra haragítsák a protestáns többséget. Ennek ellenére akadtak olyan protestáns fiatalok, akik katolikus hitre tértek: köztük a legismertebb Pázmány Péter, a későbbi esztergomi érsek.

A jezsuiták Kolozsváron nagy sikert arattak a nyilvános vitákkal és színdarabokkal, melyet diákjaik mutattak be. Ennek kapcsán rámutathatunk arra, hogy a vitára, színjátékra, szónoklatra építő 16–18. századi oktatás sok tekintetben emlékeztet arra a képességfejlesztést hangsúlyozó szemléletre, mellyel napjaink nevelői is kísérleteznek. 1738–39-ben, a pestisjárvány idején átmenetileg szüneteltetni kellett az iskolát, így a metafizika professzora, Nedeczky László elküldte diákjainak az éves tananyagot. A következő év őszén így meg tudták tartani a nyilvános vitákat. Ez a módszer emlékeztet arra, amit ma távoktatásnak nevezünk. Szembesülhetünk azzal is, hogy a 18. század során a jezsuiták oktatási módszerei elavultak. A renden belül is törekedtek a megújulásra. Mindez arra int, hogy egy adott korban színvonalasnak számító módszer is elavulhat, ezért az oktatóknak törekedniük kell a megújulásra, az új eredményekkel való lépéstartásra.

A piarista rend hagyományosan törekedett a gyakorlatias, mindennapi életben használható ismeretek oktatására. Gimnáziumaikban könyvviteltant, elemi jogi ismereteket is tanítottak, a filozófiában nyitottak voltak Descartes, a fizikában Newton tanai felé.

A kolozsvári egyetem története jól példázza a különböző nemzetek közti kapcsot

latokat. Már az alapítás történetét vizsgálva tapasztalhatjuk ezt, hisz Báthory István lengyel királyként, litván nagyherceggként a litvániai Vilniusból alapította a kolozsvári intézményt, ahol lengyel ember lett az első rektor. A tudós tanárok Európa különböző országaiból érkeztek Erdélybe tanítani. Az alapító, Báthory István a litvániai Vilniusban 1579-ben ugyancsak alapított egyetemet. Kolozsváron a magyarokon kívül szászok és románok is tanultak. Az erdélyi román értelmiség számos tagját Kolozsváron képezték. Itt tanult pl. Gheorghe Lazăr, a havasalföldi felsőoktatás megszervezője, és Avram Ianku, a saját népe érdekeiért küzdő, a magyar történelemben azonban nem éppen pozitív emléket hagyo román népvezér. 1848 előttől nincs adat nemzetiségi összetűzésekre a diákok között, noha számos román fiatal tanult Kolozsváron.

Az olvasó nem csak történészi előadással szembesülhet. A könyv végén bőséges forrásgyűjteményt is találunk. A régi szövegek lehetőséget kínálnak rá, hogy az érdeklődők közvetlenebbül találkozzanak az elmúlt idők hangulatával, a források alapján maguk elé

képzeljék a múltat. Megismerkedhet pl. a Báthory István által kiadott alapítólevéllel, Apor Péter emlékirata révén pedig bepillantást nyerhetünk a 17. század végi diákéletbe. A könyv fejezeteit táblázatok kísérik, szemléltetve a diákok társadalmi, nemzetiségi, vallási összetételét a különböző korszakokban. A táblázatokon túl színes képek teszik élményszerűvé a lapozgatást. A kötet végén irodalomjegyzék, névmutató és angol nyelvű összefoglaló segíti a tájékozódást.

2007-ben a Szegedi Tudományegyetem Szenátusa szellemi-kulturális elődjének nyíltvánította a kolozsvári Báthory-egyetemet. 2000 táján a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem ugyancsak a Báthory-féle akadémia-ra vezette vissza eredetét. Szögi László és Varga Júlia könyvéből olvasmányos, alapos áttekintést kaphatunk intézményünk kolozsvári elődjéről, és az egyetem történetét is meghatározó történelmi, kultúrtörténeti folyamatokról. A tartalmas kezdet után érdeklődéssel várhatjuk a Szegeddel is foglalkozó további köteteket.

HALMÁGYI MIKLÓS miklos8012@gmail.com